

УДК 378.091.12:78-051

СУБ'ЄКТНО-ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Дорошенко Т. В.

Стаття присвячена обґрунтуванню концептуальної ідеї щодо суб'єктно-особистісного підходу, який становить об'єднувальну основу теоретико-методичних позицій дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та зумовлює необхідність залучення студентів до самореалізації в усіх різновидах фахового навчання.

Відповідно доцільним став розгляд у статті суб'єктно-особистісних орієнтирів спрямування підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах сучасної вищої школи: розвиток їхньої суб'єктності, можливостей застосування мистецьких важелів стимулювання цього процесу, актуалізація розвивального потенціалу музичного мистецтва в процесі особистісного становлення студентів.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вчителі музичного мистецтва, суб'єктно-особистісний підхід, суб'єктність, самореалізація, потенціал музичного мистецтва.

Статья посвящена обоснованию концептуальной идеи касательно субъектно-личностного подхода, который представляет собой объединяющую основу теоретико-методических позиций исследования проблемы подготовки будущих учителей музыкального искусства, что вызывает необходимость привлечения студентов к самореализации во всех видах профессионального обучения. Соответственно целесообразным стало рассмотрение в статье субъектно-личностных ориентиров направленности подготовки будущих учителей музыкального искусства в условиях современной высшей школы: развитие их субъектности, возможностей применения художественных рычагов стимулирования этого процесса, актуализация развивающего потенциала искусства в процессе личностного становления студентов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие учителя музыкального искусства, субъектно-личностный подход, субъектность, самореализация, потенциал музыкального искусства.

The article is concerned with the justification of the subject and personal approach conceptual idea which is a unifying basis of research positions theoretical and methodological problems as to future music art teachers training which also determines students' involvement in all kinds of self-realization in various types of professional training. The article defines the essence of the subject and personal approach as a coherent system of scientific concepts on the need of updating independence, initiative and students' activity as a means of personality becoming as well as the professional competence formation which involves directing the educational process on the future teachers' self-realization in all kinds of musical and pedagogical training.

While analysing the scientific recourses it is proved that subject and personal approach has been chosen as a theoretical basis whereas the personality is a fundamental concept of pedagogy. The mature personality is characterized by the ability for self-determination, free expression of own position, the ability to self-selection behaviour. In turn, it is a subjective position of the individual which determines the nature of life, learning and development. This subjectivity makes its individual orientation on reality transformation, causes responsible attitude to behavior, design and implement own educational strategy.

It is mentioned in the article that the suggested approach is based on the conceptual ideas worked out by Sh. Amonashvili, I. Bekh, E. Bondarevska, E. Zeier, I. Ziazun, I. Yakymanska and others, identifying the features of its application in the context of music teachers training study.

Accordingly, subject and personal orientations consideration directing the future music teachers training in a modern high school is thought to be reasonable. It is due to the development of students' independence, opportunities to use creative instruments to stimulate the teaching process, updating developmental potential of art in the students' personal development.

Key words: professional training, future music art teachers, subject and personal approach, subjectivity, self-realization, potential of music.

Постановка проблеми. Інтелектуально-творчий і культурний потенціал суспільства в сучасних умовах значною мірою залежить від якості вищої освіти, проблеми реформування якої пов'язані з оновленням підходів до підготовки педагогічних кадрів.

Визначення теоретико-методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва зумовлює необхідність розроблення й обґрунтування провідного педагогічного підходу, який має стати фундаментом наукового пошуку, системоутворювальним чинником генерування ідей, понять і уявлень, що стають підґрунтям для розвитку конкретних емпіричних знань, їхнього зв'язку із загально-теоретичними настановами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки вчителя музичного мистецтва глибоко опрацьовано в науково-методичній літературі (Н. Аніщенко, О. Апраксина, Л. Арчажникова, Т. Борисенко, Н. Ветлугіна, О. Гармаш, О. Горбенко, В. Дряпіка, А. Душний, А. Козир, Л. Коваль, Л. Масол, О. Михайличенко, М. Михаськова, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, Н. Сегеда, О. Щолокова, Д. Юник та ін.).

Аналіз досліджень і публікацій підтверджує думку про значення уваги вчених до особистості в цілеспрямованій організації навчального процесу, у створенні умов для професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Доцільність дослідження обраної проблеми посилюється також необхідністю розв'язання існуючих суперечностей між: теоретичним потенціалом сучасного знання щодо суб'єктних та особистісних чинників самореалізації особистості й недостатньою розробленістю концептуальних та методико-організаційних питань його реалізації в умовах музично-педагогічної підготовки майбутніх учителів; можливостями впливу мистецтва, зокрема музичного, на становлення особистості й недостатнім рівнем дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя до втілення розвивально-виховної функції музичного мистецтва.

Мета статті – обґрунтування сутності суб'єктно-особистісного підходу як теоретичної основи забезпечення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, визначення суб'єктно-особистісних орієнтирів спрямування підготовки студентів в умовах сучасної вищої школи: розвиток їхньої суб'єктності, можливостей застосування мистецьких важелів стимулювання цього процесу, актуалізація розвивального потенціалу музичного мистецтва в процесі особистісного становлення майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новітні тенденції в розвитку суспільства, а саме: проникнення інформаційних технологій у різні сфери діяльності людини, прискорення темпів науково-технічного прогресу, зростання обсягу наукової інформації актуалізують проблему особистісного зростання студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва, що пов'язано з формуванням потреби саморозвитку, становлення самостійності, активізації прагнення до самовираження.

Серед основних векторів підготовки студентів виділяємо: віднайдення специфічних шляхів самостійного набуття умінь; опанування нових способів діяльності; формування особистості майбутнього вчителя на основі реалізації потужного розвивального потенціалу музичного мистецтва. Отже, розроблення фундаментального підходу до дослідження зазначеної проблеми ґрунтується на положенні про особистісне становлення вчителя музичного мистецтва, що є основою досягнення результативності його підготовки.

Експлікація названих позицій у контексті підготовки вчителя музичного мистецтва призводить до виокремлення суб'єктно-особистісного підходу, сутність якого полягає у визнанні провідним чинником досягнення результативності

зазначеної підготовки спрямування педагогічних зусиль на формування особистісних якостей і професійної компетентності студента шляхом актуалізації його суб'єктності. Суб'єктно-особистісний підхід обрано теоретичним підґрунтям підготовки майбутніх учителів з огляду на те, що особистість є засадничим поняттям педагогічної освіти. Сформовану, цілісну особистість характеризує здатність до самовизначення, вільне виявлення власної позиції, спроможність до самостійного вибору поведінки. У свою чергу, саме суб'єктна позиція особистості визначає характер її життєдіяльності, навчання й розвитку, спрямовує її орієнтацію на перетворення дійсності, зумовлює відповідальне ставлення до поведінки, до проектування та реалізації стратегії власної освіти.

Основу впровадження зазначеного підходу становить самореалізація майбутніх учителів у всіх різновидах педагогічної й музичної освіти. Особистість, схильна до самовиявлення, до самоусвідомлення й активних дій, що є наслідком прагнення реалізувати себе, швидше проходить початок фахового становлення. Самовияв у професійній діяльності зумовлює перехід на новий рівень освоєння фаху. Розвинена потреба в самореалізації виступає суттєвим мотивом професійного вдосконалення [8, с. 9].

Вчені підкреслюють, що самореалізація – свідомий процес виявлення й предметнення особистісної сутності в різних видах діяльності. Саме від людини, від спрямованості на самореалізацію залежить її становлення як успішного професіонала [7; 4].

Суб'єктно-особистісний підхід є фундаментальним для інноваційних пошуків у теорії та практиці підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Запропонований підхід спирається на базові поняття, опрацьовані в працях Ш. Амонашвілі [1], І. Беха [2], Е. Бондаревської [3], Е. Зеєра [5], І. Зязюна [6], І. Якиманської [9] та ін.

Наша концепція значною мірою пов'язана з поглядами І. Якиманської [9], згідно з якими суб'єктно-особистісний підхід є напрямом навчання й виховання дитини та передбачає ставлення до неї, як до неповторної індивідуальності. Використання терміна "суб'єктно-особистісний підхід" у контексті дослідження проблеми підготовки вчителя музичного мистецтва має суттєво інший зміст. Наше розуміння суб'єктно-особистісного підходу зумовлено особливостями його застосування в підготовці студентів, а не школярів, які готуються стати педагогами. Майбутня соціальна роль, її усвідомлення студентами змінюють сутнісні основи розуміння суб'єктності. Якщо суб'єктність школяра обмежується самовизначенням себе як того, хто вчиться, то суб'єктність студента трактується ширше – і як суб'єкта саморозвитку (того, хто вчиться), і як суб'єкта педагогічної діяльності в майбутньому, тобто виконавця функцій того, хто вчитиме й сприятиме розвитку школярів. Функціональна подвійність суб'єктності: саморозвиток з метою самостановлення, і саморозвиток з метою формування готовності до розвитку інших, визначає специфічну сутність поняття суб'єктності, що становить основу запропонованого нами підходу. Отже, суб'єктність майбутнього вчителя розуміємо як здатність ініціювати власний розвиток і розвиток інших.

Крім того, стимулювання самостійності студента досягається за відсутності прямого втручання викладача, в результаті актуалізації виховного впливу музичного мистецтва на становлення особистісних якостей майбутнього вчителя.

Розвивально-виховний вплив мистецтва на становлення особистості майбутнього вчителя, який проводитиме уроки музичного мистецтва, має бути актуалізованим у системі підготовки такого вчителя. Підкреслимо, що розвивальна дія художніх образів має суто опосередкований характер, і не передбачає прямого втручання в становлення особистісно-професійних якостей студентів. Сприймаючи образи мистецтва, майбутні вчителі переживають їхній зміст насамперед на емоційному рівні, а потім на інтелектуальному. Опосередкованість дій викладача, який привертає увагу студентів до краси музичного мистецтва, полягає тільки в залученні до сприймання. Сам процес сприймання й переживання музики є розвивально-виховним засобом. Суб'єктно-особистісний підхід у такому випадку являє собою теоретичну основу опосередкованої реалізації дії мистецтва поза безпосереднім втручанням викладача, оскільки, по-перше, сприймання мистецтва має глибоко інтимний, індивідуальний, суб'єктивний характер. По-друге, особистісному становленню студентів сприяє зміст художніх образів, їхня гуманна сутність.

Таким чином, суб'єктність у підготовці вчителя розглядається нами як пріоритетний її напрям і стосується забезпечення автономності студента, його самостійності та ініціативності в освітньому процесі, отримання права реалізувати внутрішні передумови самостворення.

Особистісним змістом студента як суб'єкта власного розвитку підпорядковуються такі характеристики: мотиваційні, пізнавальні, ціннісно-вибіркові, творчо-діяльнісні, комунікативно-вольові.

Мотиваційні характеристики в системі забезпечення суб'єктності професійної підготовки пов'язані з усвідомленням студентами особистісного смислу самостворення. Інтеріоризація знань як заданого ззовні стимулу має поступитись місцем самостимулюванню, виявленню студентом особистісного сенсу навчання, усвідомленню мети власної підготовки й вибору способів її досягнення у саморозвитку, має спонукати до виявлення важелів і функцій особистісної самореалізації.

Поряд з мотиваційним забезпеченням суб'єктної ініціативності студента суттєвого значення набуває активізація *пізнавальних характеристик суб'єктності* майбутнього вчителя. Йдеться про те, що навчальний матеріал, засвоєний у контексті ініціативного, самостійного розгляду, не тільки глибше усвідомлюється, а й набуває перетворювальних функцій.

Проблема суб'єктності в підготовці вчителя до музично-освітньої діяльності фокусується також навколо реалізації пізнавальної функції мистецтва. Пізнаючи мистецтво, тобто інтелектуально осмислюючи художні образи та емоційно їх переживаючи, студент як суб'єкт навчальної діяльності в багатовимірності змісту цих образів знаходить щось своє, найближче власним інтересам, власному світовідчуттю. "Підказка" викладача спрямовує художнє сприйняття у потрібне річище. Але водночас, якщо художнє світовідчуття викладача й студента не збігаються, виникає ризик гальмування особистісного контексту привласнення образного змісту твору. І навпаки, суб'єктність підходу до осягнення художнього смислу мистецтва створює підґрунтя й для забезпечення пізнавальної дії мистецтва, і, головне, для перетворювального його впливу.

Ціннісно-вибіркові характеристики суб'єктності визначають увагу до забезпечення студенту свободи вибору власної навчальної траєкторії, формування в нього відповідальності за цей вибір.

Студент має отримати можливість вільного вибору мети саморозвитку, видів діяльності, способів самоконтролю тощо. Якщо студенти суттєво обмежені у виборі завдань та шляхів професійного становлення, їхній розвиток набуває рис скруті, суб'єктність діяльності стає обмеженою.

Суб'єктність орієнтує студентів на усвідомлення себе як унікальної, неповторної особистості. Відчуття власної гідності, відмінності себе від інших, ставлення до себе як до самостійного автора власного життя, становить основу усвідомлення цінності власного "Я". Майбутній учитель, усвідомлюючи власну неповторність, переносить це відчуття й на інших.

У контексті ціннісних характеристик суб'єктності посилюється значущість рефлексії, заглиблення у внутрішній світ, формується уміння розрізняти власні переваги й недоліки, засвоюються способи самоконтролю.

Творчо-діяльнісні характеристики суб'єктності фокусуються навколо активності особистості, її здатності до власного перетворення, ставлення до себе як до активного діяча. Потреба в самостворенні, самореалізації визначає пріоритети суб'єктності в контексті її творчо-діяльнісних характеристик. Підготовка вчителя до музично-освітньої діяльності в школі зумовлює формування знання професійних особливостей та сформовану позицію щодо себе як автора, творця нововведень. Так, засвоєння методичних вимог до проведення уроків музичного мистецтва має вирости на ґрунті самоусвідомлення, самотворення як професіонала. Отже, суб'єктність означає ініціювання діяльності перетворювального характеру, спрямована на вдосконалення себе як незалежної особистості.

Важливою характеристикою суб'єктності майбутніх учителів є її *комунікативно-вольовий* аспект. Якщо інші професії потребують розвитку комунікативних якостей як бажаних, то учительська діяльність поза сформованими комунікативними уміннями й вольовими якостями неможлива. Суб'єктність у такому випадку характеризується ініціативною здатністю налагодити контакт з учнями, сприйняти їх

діалоговими партнерами, які мають власну індивідуальність. Взаємодія вчителя й учнів має відбуватись з позицій взаємоповаги, взаєморозуміння. Суб'єктність поведінки вчителя зумовлюється ставленням до себе як до особистості, від якої залежать умови перетворення не тільки себе, а й оточення. Розуміння іншого, прийняття його цінностей, усвідомлення взаємозалежності себе й іншого – основа до розуміння сутності суб'єктності в комунікативній взаємодії.

Питання осягнення студентами мистецьких образів, оволодіння методикою викладання музики також апелюють до необхідності актуалізації суб'єктних важелів організації навчального процесу. Збереження суб'єктності студента в спілкуванні з викладачем є запорукою освоєння методичних канонів викладання музики в школі. Всупереч усій об'єктивній незалежності певних методів організації слухання музики, співу дітей, педагогічна діяльність учителя завжди забарвлена особистісним ставленням до процесу викладання. І багатозначність художнього змісту музичних образів, і залежні від цього способи організації музичної діяльності дітей містять відбиток індивідуальності вчителя, віддзеркалюють його особистісне ставлення.

Висновки. Таким чином, оволодіння студентами під час навчання здатністю сприймання художніх образів і методичними підходами до викладання музики в школі неможливі поза актуалізацією суб'єктності учасників навчального процесу – як викладачів, так і студентів. Суб'єктність у навчальному процесі є детермінантою результативності змін у власній особистості. Обґрунтована теоретична основа забезпечення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва – суб'єктно-особистісний підхід, який зумовлює необхідність залучення студентів до самореалізації в усіх різновидах фахового навчання, є об'єднувальною ідеєю, концептуальним фундаментом подальших теоретичних і методико-практичних пошуків у галузі підготовки студентів до музично-освітньої діяльності в школі.

Література

1. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! : пособие для учителя / Ш. А. Амонашвили ; предисл. А. В. Петровского. – М. : Просвещение, 1983. – 208 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
3. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29–35.
4. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції : дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Говорун Тамара Василівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 409 с.
5. Зеер Э. Ф. Личностно ориентированное профессиональное образование / Э. Ф. Зеер. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 1998. – 126 с.
6. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид-во Черкас. нац. ун-ту ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
7. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко. – К. : Вища школа, 2000. – 284 с.
8. Франкл В. Десять тезисов о личности / В. Франкл // Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. – 2005. – № 2. – С. 4–13.
9. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Педагогика, 1996. – 256 с.